

BERNARD ŽÁR KOMPLEX (NĚKOLIK SLOV O PETRU BEZRUČOVI 1867–1958)

Určitý stud za svoji národní identitu a jazyk v cizojazyčném prostředí lze nalézt např. u dětí českých emigrantů (v USA, Německu i jinde), které nemají rády, když v přítomnosti jejich spolužáků z místní školy na ně rodiče promluví česky.

Báseň „Bernard Žár“ z Bezručových Slezských písní je básní autobiografickou, což z obsahu samotného – bez znalosti Bezručova pozadí – nevyplývá. Obráží však důležitou psychickou traumatizaci, kterou v roce 1884 sedmnáctiletý Bezruč utrpěl. Ve Frýdku totiž žil jeho příbuzný jménem Jan ŽÁR, kterého Bezruč nazývá „Drahý strýc“. „Tohoto strýce navštívil co hoch plný radosti, políbil mu ruce a spustil česky (...) strýc, který mluvil německy hůře než Bezruč, však nerudně odvětil: „Mein lieber Vladimir, böhmisch wird bei uns nur mit Dienstbotin und Knechtin esprochen“ (...) Patnáct let mi hořel ten políček ve tváři. Já mu tu báseň (Bernard Žár) pošlu, on se pozná,“ píše později Bezruč. Na této básni mu velmi záleželo a Dr. Herbena, redaktora Času, ve kterém tiskli Bezručovy básně, písemně prosí v roce 1899, aby ji uveřejnil. Uvidíme, co osobních traumat a zážitků je skryto – obvykle jen v několika řádcích – v ostatních básních, prozrazujících Bezručovu nestandardní, současně zranitelnou, současně někdy drsnou a agresivní osobnost. Ukážeme, že Bezruč trpěl zjevnými rysy bipolární afektivní poruchy, z nichž snad první – v jeho asi 21 letech, která byla hypomanická až manická s paranoidními rysy – Bezručovi znemožnila dokončit v Praze vysokoškolská studia. Na konci šestého semestru studií klasické filologie hrubou verbální agresivitou urazil nějakého profesora. Sám píše svému příteli: „A nevíš, jakým mi to bylo zadostiučiněním, když jsem jednoho velikána velikánoviče, jenž ovládá celou fakultu, viděl zkoprnělého (...) do mne vjela ďábelská chuť vychrliti na hlavu každého, s kýmž jsem měl poslední dobu co činiti, spoustu jedovatých hrubostí...“

Student, který by nebyl v manické fázi, by se nedopustil podobného jednání v situaci, kdy jej na studiích vydržovala matka vdova, která se jistě musela uskovňovat, neboť kromě Bezruče, jenž byl nejstarší, se starala ještě o dalších PĚT dětí. (Je pravda, že krom penze po Bezručově otci vlastnila v Brně dům, z jehož výtěžku rodina žila.)

Bezruč musel studia přerušit či skončit, opustil poněmčenou Prahu, kterou nenáviděl, a cítil se lépe v „německém Brně“.

Svým původem Bezruč nebyl proletář. Jeho otec, profesor Antonín Vašek, patřil do vyšší střední vrstvy české slezské společnosti. Svým urputným bojem proti pravosti Rukopisů (RKZ) si znepřátelil jejich zastánce a jimi uštvan předčasně umírá. Dle Bezruče byl „ukamenován vlastneckoou inteligencí“.

Bezruč sám byl všestranný xenofob; nenáviděl německé, polské, židovské okolí (dnes by platil za rasistu). Největším jeho nepřítelem byla ovšem Vídeň a habsburský Dům. Na Ostravsku byl ztělesněním konkrétního zla arcivévoda Bedřich, nenáviděný „markýz Gero“.

„Bezručem“ se mohl Bezruč stát pouze v místě a v době, v níž žil. Umožňoval mu to genius loci et temporis. Je zajímavé, že polonismy a germanismy v řeči jej neruší.

Ve skutečnosti existence ostravských dolů a průmyslu způsobila, že na zemědělsky neúrodné a nevhodné půdě nuzující místní chudé obyvatelstvo našlo být špatnou, ale přece jen jakousi obživu ve své vlasti, takže se v 19. století nemuselo vystěhovat do Ameriky, jak to učinily tisíce Slováků, u nichž průmysl nebyl a kteří málem vylidnili svou zemi. Bezruč ovšem na situaci nepohlízel z celoevropsky etnologicko-ekonomického pohledu.

Rakouská cenzura mu zabavila vytištění některých básní, jejichž obsah představoval zločin „uražení člena domu císařského (...)“ a podněcuje se k zášti proti šlechticům, tudíž proti jednotlivé třídě společnosti“.

Nenáviděná rakouská monarchie však Bezruče ani neuvěznila, ani nezbavila zaměstnání ve státním poštovním úřadě. Zabaveny byly básně „Den Palackého“ a „Škaredý Zjev“. V roce 1915, za první světové války, však byl Bezruč zatčen, vyšetřován a po několika měsících vězněn. Prý mu hrozil i trest smrti pro vlastizrada. V Paříži se totiž za něho vydával jakýsi Jan Grmela, pišící články velebící ruského cara a Bratry osvoboditele. Naštěstí se věc objasnila.

Přibližně třicetiletý Bezruč vážně onemocněl. Dostal opětovné chrlení krve a těžkou depresi. Lékař jej na celý jeden rok uznal práce neschopným. Bezruč odešel na venkov. Nervové onemocnění bylo léčeno poléváním hlavy ledovou vodou. Zřejmě plicní tuberkulóza se po roce zlepšila, takže opět mohl jako poštovní úředník pracovat. Z tohoto období pocházejí autobiografické básně. Například v básni „Kdo na moje místo“ nacházíme verše:

Tak málo mám krve a ještě mi teče z úst.

Až bude růst

Nade mnou tráva, až budu hnít,

Kdo místo mne na stráž,

Kdo zdvihne můj štít?

V době depresivní fáze (reakce na tuberkulózu, nebo fáze endogenní deprese) Bezruč myslel na smrt a v dopisech přátelům sám sebe nazývá „stařečkem“ a píše o sobě ve třetí osobě.

V obdobích zvýšeného sebevědomí se naopak zdobí různými epitety a superlativy. Namátkou uvedme: šilený rebel a napilý zpěvák, zlověstný syček na těšinské věži, bláznivý

gajdoš, toulavý šumař, poslední bard slezského kmene a podobně. Z aspektu znalců literatury je v jeho stylizaci a autostylizaci vidět vliv titanismu romantických básníků. (Prof. Antonín Měšťan, „Česká literatura 1785–1985“). Dle pamětníků Bezruč ovšem nebyl nespolečenský a xenofobní samotář, jak sám sebe líčí v autobiografické básni „Červený květ“ („Hrubý a ostnatý mračil se kaktus...“). Někdejší spolubydlící na něho vyzradil, že skutečně s láskou pěstil, opatroval a hýčkal delší dobu kaktus, který občas červeně kvetl.

Bezruč se velmi dobře cítil ve společnosti přátel a spolupracovníků, často při zpěvu a pití, samozřejmě v české společnosti v Brně. Bezruč byl jednoznačně heterosexuální, ovšem v této oblasti zažil zklamání a pocity dlouhotrvajícího neúspěchu. V básních se také často mihne motiv ženské nevěry či zrady. Tomuto se nevyhýbá ani snad citově nejmohutnější báseň „Návrat“, ale také „Labutinka“ a „Papírový Mojšl“. Zde čteme:

(...) – *dým jsem pustil z smotku
měl jsem děvče rád... jinému přednost dala...
a dva roky, žide, pil jsem vodku.*

V téže básni nacházíme také nejkrásnější verše velebicí pití:

*Vypij, Mojšle; jest jak první láska
sladká, jde z ní petrklíče přidech,
hořká jest jak beznadějná láska,
vonná jest jak sosna na Beskydech.*

*Ostrá jest jak zuby horské pily,
zatřes jí a perla k vrchu vyjde,
jasná, že by bozi sami pili,
Mojšle, pij, ach, drž krok se mnou, žide!*

Kdo by hledal případné s abúzem etanolu související abnormální psychické fenomény, může v této souvislosti studovat značně autobiografickou báseň „Blendovice“:

Blendovice

*Blendovským hřbitovem jednou jsem šel,
polské jsem počítal kříže.
Nech moravský lid, kněz polský tak chtěl,
bude tak do nebe blíže.*

*Noc táhla. Polák od východu dul,
Sníh padal a mrzlo lítě.
Co vidím? Čerstvě hle kopaný důl
a při něm plakalo dítě.*

*Sepjalo ručky: „Pojď za děckem sem,
než bude sněhem zaváto!“
– Co pleteš, co třeštíš? – „Tvůj synek jsem,
Bezručí Petře, můj táto!“*

*Kěž by tě zadávil černý běs sám,
chacharče, ztrať se v noc temnou!
Co na světě jsem – já ženy nemám –
Milenka nespala se mnou.*

*„Žal moje máma – tvůj slezský jsem lid,
tesknota, bída mé potky!“
Dlo boga svientego! začal jsem klít,
tak jsem se napil té vodky?“*

*Přes zed' jsem skočil jak bázlivý pes,
když nad ním fičí knut volský.
Do hrobu černého můj synek kles,
Jeden víc přibyl kříž polský.*

Značná část Bezručovy korespondence se ztratila, něco snad bylo hozeno do starého papíru určeného pro sběr. Dle zachovaných básní je vidět, že se tematicky neomezil jen na hornickou bídu, leckdy následek pití. Rád připomene povědomí o staré evropské historii, a blýskne se i přírodovědeckými znalostmi i latinskou terminologií. V básni „Didus ineptus“ (v jeho době byl oficiální termín „Blboun nezapný“) se identifikuje s osudem vyhynulého, vyvražděného ptáka, ke kterému přirovnává svůj běh života a jeho bezvýchodnost.

Poslední básně zařazené do sbírky Slezských písní Bezruč věnuje památce československých legionářů vracejících se ze sibiřské anabáze, jejich obsah je protisovětský, objeví se tam výraz „křivá šavle bolševika“ v básni „Dvě Mohyly“. Vyslovuje také pochvalu a dík legionářům, kteří po návratu z Francie a Itálie v roce 1919 padli v boji o český Těšín proti Polákům. Za poslední známější báseň se považuje „Stužkonoska modrá“ z roku 1932, již Bezruč vytvořil v době, kterou označil za „jeseň pozdního žití svého“. Zde se vrací do svého dětství, kdy sbíral motýly, ale kdy v jeho sbírce, kterou se pyšnil, stále chyběla vzácná múra stužkonoska modrá. Tuto múru přece jenom uzřel na sklonku svého žití (ačkoli žil ještě dalších 26 let).

Miroslav Ivanov v knize „Historie skoro detektivní“ (Praha: Mladá fronta; 1961) se snaží shrnout velice obtížně získání leckdy mezerovité vědomosti týkající se umělecké a občanské stránky Petra Bezruče. Je to snad poslední autor, kterému Bezruč poskytl jakýsi interview zřejmě již na počátku svého desátého životního decennia. Ivanov naznačuje, že tento rozhovor v zásadě nepřinesl již mnoho nového. Málo známé skutečnosti, o které se opírá tento můj článek, pocházejí z výzkumu Miroslava Ivanova.

Dr. George O. Krizek
2111 Bancroft Place, NW, Washington, DC 20008, USA